

Dobruca'da Türk Mezarlıkları

Sinan Uygur

Mezarlık deyince aklımıza önce taş ve toprak yığını geliyor. Belki yakın zamanda ölen hısum akrabamız, sevdiğimiz varsa onları görünce içimizden bir hüznün, bir burukluk geçiyor. Kederleniyoruz. Yaşlı, matemli taşların yanında ölümü benliğimizde hissediyor; ancak oradan ayrılınca bütün bunları unutuyoruz. Kimi zaman oluyor bayramlar geliyor. Bayramlarda ölümlerimizi hatırlıyor ve birer Fatıha, Yasin okumak veya okutmak için mezarlıklara gidiyoruz. Bu da çok sürmüyor.

Acaba mezarlıklar sadece bu mu? Onlar bize sadece bayramlarda gitmemiz gereken, ölümlerimizi gömdüğümüz bir mekânı mı oluşturuyor? Elbette ki hayır.

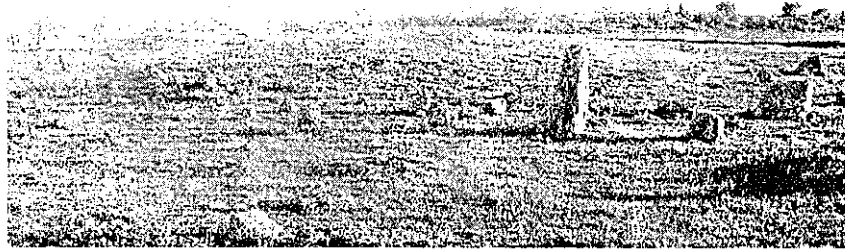
İnsan hayatında üç dönemecin sonuncusu olan, ölüm ve ölümün etrafında oluşmuş gelenek görenekler, mezarlıklarda mücesssem, taştan topraktan şekle bürünür, karşımıza çıkar. Yani mezarlıklar yöresel, etnik kültürümüzün bir parçası, belki yapı ve kalıtsallık bakımından en önemlilerindendir. Bu açıdan baktığımızda her taşın anlayana, bakmasını bilene anlattığı çok şeyler vardır. Mesela bir mezar taşından o mezarın bir erkeğe mi yoksa bir kadına mı ait olduğunu veyahut mevkiisi yüksek birinin mi yoksa sıradan bir vatandaşın mı olduğunu anlayabilirsiniz. O kişinin hayata bakış açısını, dinini, meşrebini, mezhebini, milliyetini, aşiretini, sülalesini, döneminin eğilimlerini bir mezar taşından anlamak mümkündür.

Mezarlıklar, bir milletin coğrafyaya vurduğu mühürdür. Nasıl ki bir kâğıda vurulan mühürden o kâğıdın sahibi anlaşılır, işte öyle de mezarlıklardan o topraklarda tarihte kimlerin yaşadığı, hayat sürdürdüğü bilinir. Bununla ilgili Kurtuluş Savaşı yıllarında düşünülmesi gereken bir olay Erzurum'da şöyle cereyan etmiştir. Erzurum'da gözü olan Ermeniler, bu şehirde Ermeni nüfusunu, Türk nüfusundan daha çok olduğunu ileri sürerek, dönemin hakim gücü Amerikalılara, Erzurum'un Ermenilere verilmesi konusunda ısrar etmişlerdir. Bunun üzerine

durumu yerinde incelemek üzere Erzurum'a gelen Amerikalı General Hamilton, Erzurum Belediye Başkanının yanına gider. Ermenilerin kendilerine söylediği şeyleri söyler. Erzurum Belediye Başkanı, General Hamilton'u alır ve Erzurum'un mezarlığına götürür. Kocaman bir mezarlığı göstererek "Burası Müslüman mezarlığıdır." der. Sonra döner çevresi duvarla çevrili, ufak bir yeri gösterip "Burası da Ermeni mezarlığıdır. Madem bu Ermeniler Müslümanlardan çoktu, o zaman kendi ölülerini mi yediler?" der. Bunları gören Hamilton ise Ermenilerin yalan söylediklerini anlar ve bölgeden ayrılır. İşte cansız, kansız mezarlar bir vatani böyle kurtarır.

Dobruca bölgesi tarihin çok eski dönemlerinden beri Asya'dan Avrupa'ya geçiş bölgesi olması bakımından çeşitli Türk boylarının uğrak yeri olmuştur. Bugün burada yaşayan Türkler onların torunlarıdır. Bu Türk boylarının Bulgarlar ve Kumanlar gibi bir kısmı ise yerli halk arasında eriyip gitmişlerdir. Bu nedenle burada mezarların yapısı çeşitlilik göstermekte, oldukça büyük bir yekûnu oluşturmaktadır.

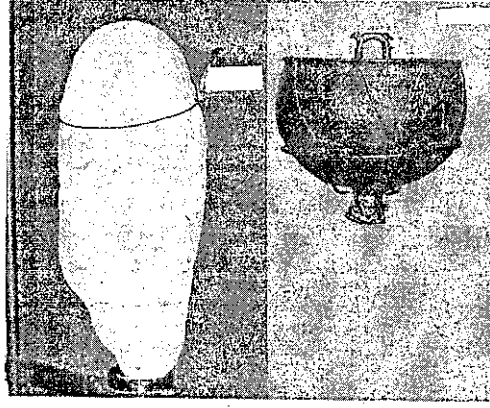
Bölgede Türklerden kalan en eski mezarlar, kurgan dediğimiz Göktanrı inancında olan Türk boylarında görülen mezarlardır. Bugün kurganlara Kobadin, Kurikan, Komana gibi köylerde rastlamak mümkündür. Bu mezarlıklarda büyük taşlar veya taş heykeller, balballar bulunur. Kurganların çapları üç metre ile iki yüz metre arasında değişiklik gösterir ki burada kurganın büyüklüğü ölünün mevkisinin göstergesidir. Kurgan yapılırken önce genellikle çam ağacından bir oda yapılır, ardından bu odaya ölü, ölünün boğazlanan atı, birkaç kaptan koyun eti, zırhı, kılıcı konur ve kurganın etrafı taş ve toprakla kapanır. Böylece kurgan küçük bir tepe şeklini alır.

Resim 1: Dobruca'da bir kurgan

Bölgede bırakın arkeolojik çalışmaları, yüzey çalışmalarının bile henüz tam manasıyla yapılamamış olmasından dolayı, Eski Türklerin bölgede nasıl yaşadıkları ve ölü gömme gelenekleri hakkında elimizde yeterince bilgi yoktur. Ancak Sakalar dönemine ait, Köstence Tarih ve Arkeoloji Müzesinde sergilenen bir taş

balbalın varlığı bize Eski Türklerin mezar gelenekleri hakkında ufak da olsa bir bilgi vermektedir. Türkistan'daki İslamiyet öncesi Türk taş balbalarına benzeyen bu taş balbala beraber Altay Dağlarındaki kaya resimlerinde görülen büyü kazanı, bu uzak mesafeler arasındaki kültür birliğini delillendirdiği için Türk kültür tarihinde önemli bir yere sahiptir.

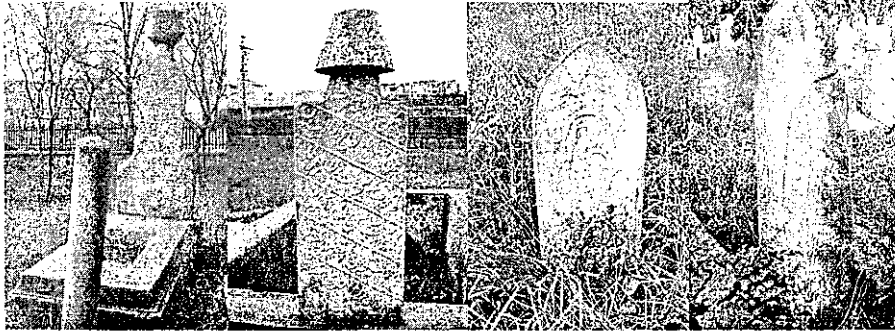
Resim 2: Saka taş babası ve büyü kazanı

Bugün hâlâ daha bölgede yaşayan Tatar ve Nogayların mezarlıkları ise birbirlerine benzemektedir. Eski Türk kültüründen de izler taşıyan bu mezarlıklarda, mezartaşları genellikle Arap harfleriyle yazılı değil, çoğu kez yazısız, kısmen de mezar sahibinin hangi oymağa ait olduğunu gösteren damgalarla damgalıdır. Taşların düzgün yontulduğu görülmektedir. Son dönem Tatar ve Nogay mezar taşlarında ay yıldızların görülmesi, Osmanlı tesirini göstermesi açısından önemlidir. Zaten Osmanlı Türkleriyle Tatar ve Nogay Türklerinin mezarları yanyanadır. Burada ay yıldız mezar sahibinin Müslüman olduğunu göstermektedir. Ne yazık ki taşların kalitesiz olması zamanla üzerlerindeki damgaların ve yazıların silinmesine sebep olmuştur. Yerin yumuşak olması nedeniyle de mezar taşları toprağa gömülmüş ve yok olma noktasına gelmişlerdir.

Resim 3: Hasaşa ve Köstel'den Tatar Türklerinin damgalı mezar taşları

Osmanlı Türklerinin mezarları, Tatar ve Nogay Türklerinin mezarlarına benzemekle birlikte, onlardan mezar taşlarının yontuluş ve yazılı olmaları nedeniyle ayrılırlar. Kadın ve erkekler için farklı mezar taşı tipleri vardır. Kadın mezar taşlarında çeşitli çiçeklerin yer aldığı görülmektedir. Burada çiçeğin yer alması, kadının zerafetine ve cennetin güzelliklerine gönderme yapar. Erkek mezar taşlarındaki kavukların, sankların ve feslerin tiplerinden mezar sahibinin mevkisi ve hangi yüzyılda yaşadığı anlaşılabilir. Osmanlı Türklerinin mezar taşlarının en güzel örneklerini bugün Mangalya'daki Esmâ Hatun Camii çevresinde görmekteyiz. Kısmen Mecidiye, Babadağ, Boğazköy, Maçin ve Tulça'da da klasik Osmanlı mezar taşlarına rastlamak mümkündür. Yaptığımız gezilerde eskiden Osmanlı mezar taşlarının da çok olduğunu; ancak daha sonra büyük bir tahribata uğradığını söyleyebiliriz. Aşağıda üçüncü resimdeki kadın mezar taşı Boğazköy mezarlığındaki tek Osmanlı mezar taşı örneğidir ki bu mezar taşının emsallerine bugün İstanbul mezarlıklarında rastlamak mümkündür. İkincisi böyle ustaca bir mezar taşının varlığı, bunun gibi mezar taşlarını işleyebilecek ustaların da varlığını gösterir ki bu ustaların yaptığı yüzlerce mezar taşının bu ve başka mezarlıklarda olması beklenir. Ancak bunların çok az bir kısmı ayakta kalmıştır.

Resim 4: Osmanlı Türklerinden kalan mezartaşları.

Burada da görüldüğü üzere mezar taşları yanlarından öylesine gelip geçilecek taş yığınları değildir. Onlar bizim geçmişimiz, geçmişimiz ise geleceğimizin köprüsüdür. Ne yazık ki bugün Dobruca'da yıkık, perişan Müslüman mezarlıkları da görülmektedir. Bunda her ne kadar dönem dönem nesillerin Türkiye'ye göç etmesi neticesinde bir sahihsizliğin etkisi olsa da, geride kalanların bütün bu kültürel değerlerimizi devam ettirmesi boyunlarına vebaldir. Bu durum mazur görülebilecek bir şey değildir.

Bizleri üzecek bir başka durum da mezar yeri eksikliği nedeniyle, eski mezarların ve beraberinde mezar taşlarının sökülmesi yöntemiyle yeni mezar yeri açma çalışmalarıdır. Mecidiye mezarlığında bu şekilde kaybolan damgalı iki mezar taşının resmi aşağıda verilmiştir. Ayrıca iyi niyetle yapılmış bir restorasyon çalışmasında mezar taşındaki ölüm yılını gösteren yazı beton altında kalmış ve okunamaz hale gelmiştir. Bu konuda da dikkatli olmak gerekmektedir.

Resim 5: Kaybolan iki mezar taşı ve yanlış restore edilmiş Boğazköy'deki mezar taşı

Resim 6: Karatay mezarlığında sökülmüş mezar taşları

Geçmişte mezarlıklar, bütün kültürel ve dinî değerlerin reddedildiği bir dönemde yıkılıp sökülmüştür. Bir tarih mezarlıklarıyla beraber yok edilmek istenmiştir. Ancak bugün artık bu karanlık dönemin yerini aydınlık, güzel günler almıştır. Bu günlerde kültürel değerlerimizi, gelenek ve adetlerimizi, bunlarla birlikte mezarlıklarımızı ve mezar kültürümüzü korumalı ve onlara sahip çıkmalıyız. Unutmamalıyız ki biz beğensek de beğenmesek de o mezarlarda yatanların torunlarıyız.